

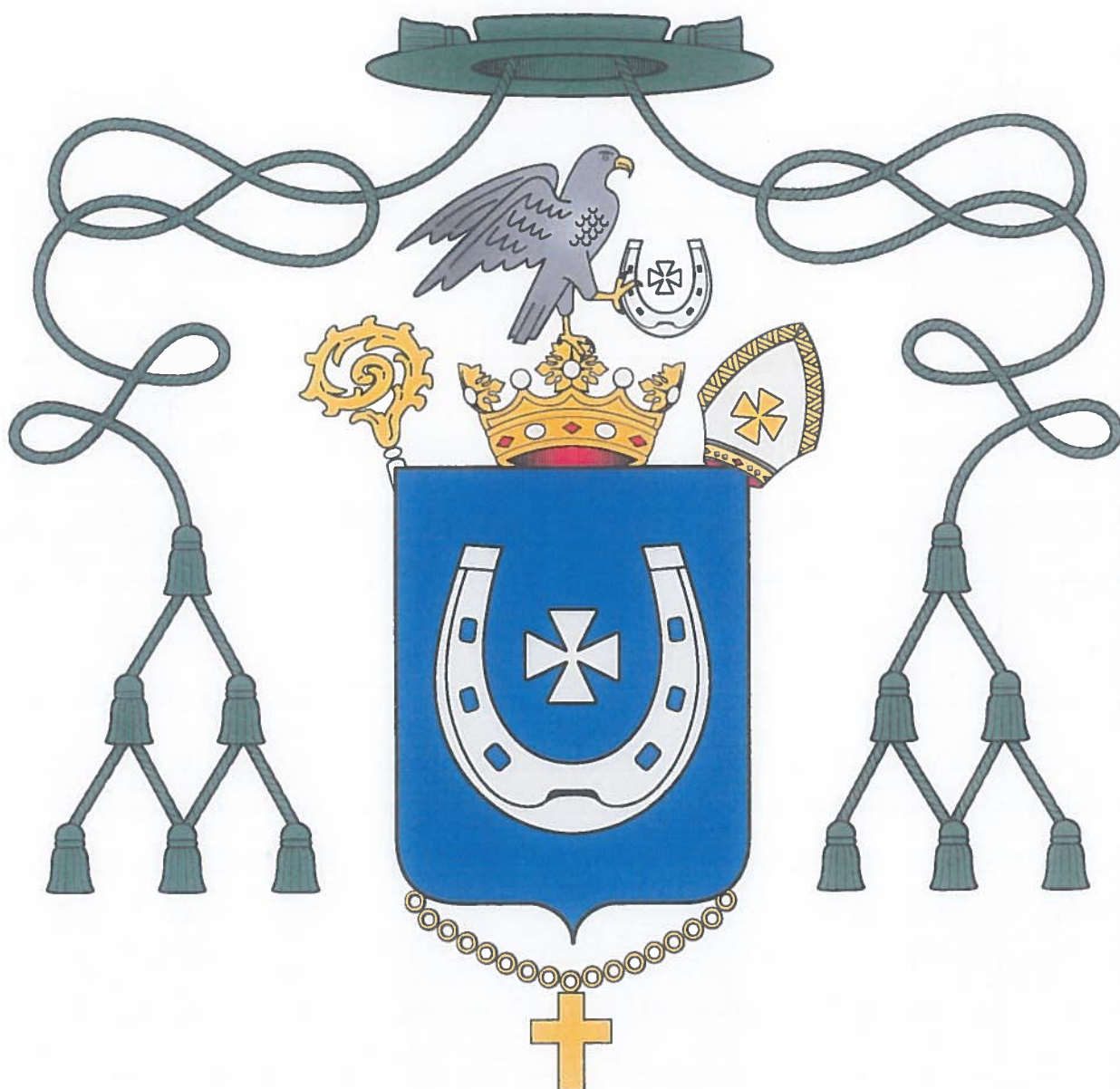
GENEALOGIJA, HERALDIKA IR VEKSILOGIJA

1 (2) / 2022

ISSN 2669-2953

9 772669 295004 >

*Seinų vyskupo
Antano Baranausko
120-osios mirties metinės*

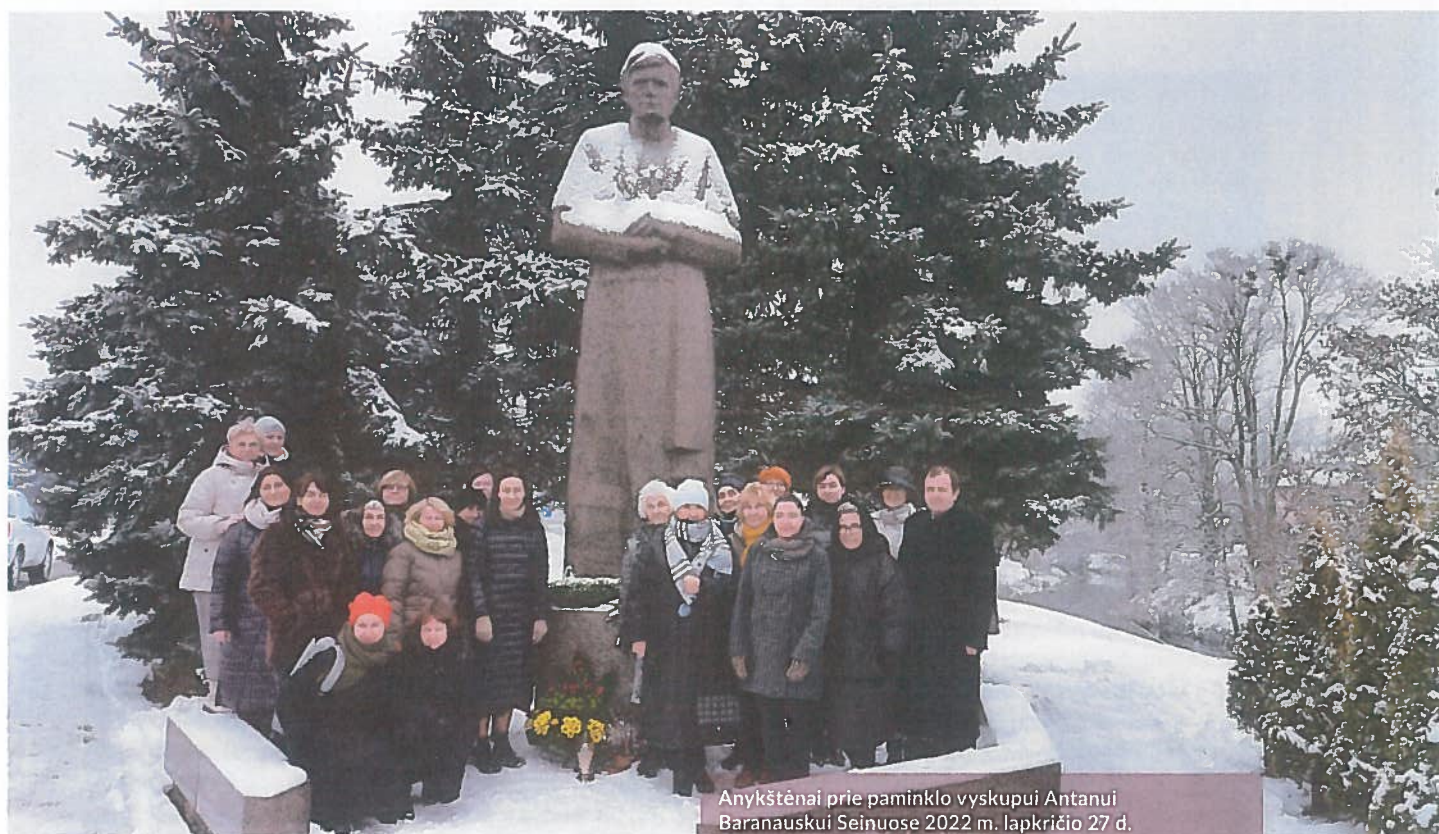
ANTANAS BARANAUSKAS –

ASMENYBĖ, DAVUSI LIETUVAI DAUGIAU NEI VIENAS ŽMOGUS GALI DUOTI

Birutė Venteraitienė

2022 m. lapkričio 13 (pagal naująjį kalendorių – lapkričio 26) d. sukako 120 metų, kai mirė kunigas kanauninkas ir prelatas, vyskupas, rašytojas poetas, kalbininkas, vertėjas, matematikas Antanas Baranauskas (1835–1902). Skaitytoją norime supažindinti su A. Baranausku, jo kilme ir jo herbo heraldika. Straipsnį parengė Anykščių L. ir S. Didžiulių viešosios bibliotekos Krašto dokumentų ir kraštotyros skyriaus vyresnioji bibliotekininkė, Anykščių Teresės Mikeliūnaitės kraštotyros draugijos narė Birutė Venteraitienė. Prie straipsnio publikuojamos A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus ir Anykščių L. ir S. Didžiulių viešosios bibliotekos fondų, muziejinių Antano Verbicko, Tautvydo Kontrimavičiaus, fotografų Jono Junevičiaus, Tautvilio Užos, bibliotekininkės B. Venteraitienės nuotraukos.

Anyktėnai prie paminklo vyskupui Antanui Baranauskui Seinuose 2022 m. lapkričio 27 d.

Tautvydo Kontrimavičiaus nuotrauka

Visą XIX amžių dėl intensyvios polonizacijos ir rusinimo lietuvių tautai grėsė išnykimas. Europa mokslininkų dėka žinojo, kad lietuvių kalba yra seniausia gyva indo-europiečių kalba ir vertino Kristijono Donelaičio kūrybą, tačiau Lietuva tautos žadintojo neturėjo. Tautinio atgimimo pradininku, poetu, kurio eilės virto liaudies dainomis, laikomas Antanas Baranauskas.

BŪSIMO POETO VAIKYSTĖ

Poetas pasaulį išvydo 1835 m. sausio 17 d. Jono Barono-Baranausko (1802–1868) ir Teklės Pavilonytės-Baronienės-Baranauskienės (1803–1872) šeimoje. „Kūdikis gimė sodyboje Anykščių miestelio pakraštyje, bažnyčiai priklausiusiame Jurzdike, kur tuo metu gyveno ne vietinių dvarų baudžiauninkai, o „karališkieji“

Jaunojo A. Baranausko dienoraščio fragmentas metalo plokštėje prie Anykščių Sv. Mato bažnyčios (autorė – architektė Justina Padvarskaitė)

Birutės Venteraitienės nuotrauka

valstiečiai. Jis atėjo į pasaulį šventiniu laikotarpiu – 1835-ųjų metų sausio 5-ąją, prieš pat Tris Karalius. Jau po poros dienų, sausio 7-ąją, į bažnyčią, stovėjusią vos už poros šimtų metrų nuo namų, jį nunešė Jokūbas Steikūnas ir Morta Levandavičienė¹. Užaugo A. Baranauskas penkių vaikų šeimoje su trimis broliais ir seserimi. Mažasis Antanas vasarą ganė gyvulių bandą, o žiemą lankė Anykščių pradžios lenkišką mokyklą, vėliau – Anykščių rusišką parapijinę pradžios mokyklą, kurioje pasižymėjo išskirtiniais talentais, puikiai atmintimi, todėl Anykščių parapijos klebonas Ferdinandas Stulginskis ragino A. Baranausko tėvą Joną leisti gabų sūnų į mokslus.

ANYKŠTĖNAS TAMPA RAŠTININKU

Baranauskai buvo neturtingi, todėl Antanas įstojo mokyti į Rumšiškių (Kaišiadorių r.) valsčiaus raštininkų mokyklą, kurioje mokslas buvo nemokamas. Pabaigęs šią mokyklą, A. Baranauskas 1853–1856 m. dirbo raštininko padėjėju ir raštininku Vainute (Šilutės r.), Raseiniuose, Sedoje (Mažeikių r.) ir Skuode.

Gimtųjų Anykščių ir namiškių ilgesio genamas apie 1849 m., tarnaudamas Gelvonų (Širvintų r.) klebonijoje

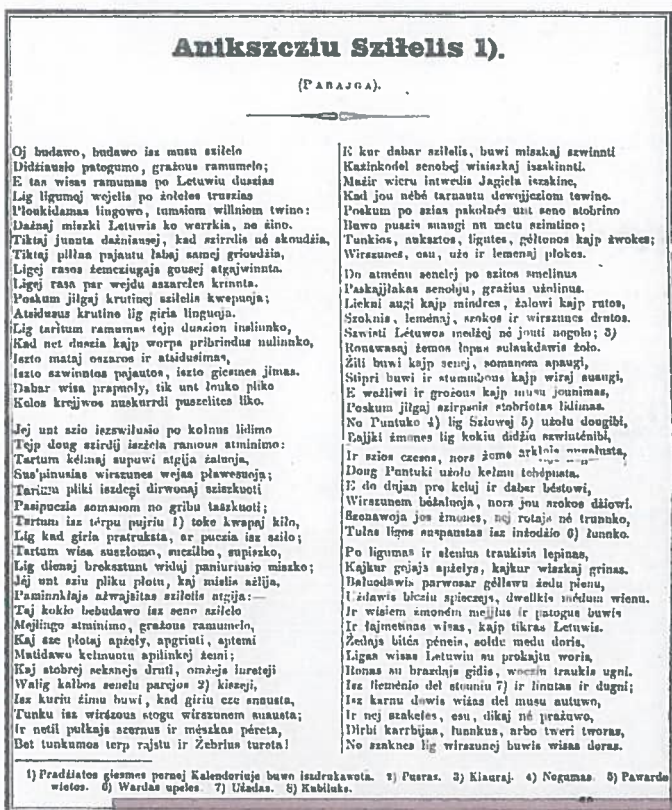
Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus

Brutės Venteraitienės nuotrauka

liokajumi pas kleboną Joną Danevičių, A. Baranauskas ėmė kurti eiles. Dirbdamas raštininku Žemaitijoje, Antanas pradėjo rašyti dienoraštį – unikalią tokio žanro dokumentą XIX a. vidurio lietuvių literatūros istorijoje. Lenkų kalba rašyti laiški tėvui ir dienoraštis – tai puikus psichologinės jaunuolio biografijos šaltinis. „Dienoraščio mintys ir korespondencija atidengia skausmingą stiprios ir valingos asmenybės prabudimą, romantiško individualybės maišto energija ima reikštis jo eiliuotose tekstuose. Nuostabu tai, kad emocinės refleksijos lygis neturtingos valstiečių šeimos susirašinėjime pasiekia labai aukštus registrus. Jausmai užaštrinti, jų aprašymas detalizuotas, intelektualinė aistra skausmingai deginanti“², – tokiais žodžiais prasiveržiantį poeto talentą apibūdina istorikas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, profesorius Egidijus Aleksandravičius.

A. BARANAUSKAS – GARSIAUSIAS XIX A. LIETUVIŲ POETAS

1855 m. jaunuolis iš Anykščių susipažino su Karolina Praniauskaite (1828–1859) – bajoriškos kilmės mergina ir pirmąja lietuvių literatūroje žinoma moterimi poete. Ši pažintis Antanui buvo likimo dovana. Karolina ragino A. Baranauską kurti eilėraščius lietuvių kalba. Mergina supažindino jaunuolį su lenkų literatūra, klasikinė lenkų poezija. K. Praniauskaitė buvo pirmasis žmogus A. Baranausko gyvenime, supratęs jo jautrią sielą, norą išsiveržti iš gyvenimo pilkumos, valdinikiškos rutinos. Dviejų poetiškų sielų susitikimas pagimdė abipusę meilę. K. Praniauskaitės artimieji nenorėjo nelygių vedybų, nes mergina buvo bajoraitė, o Antanas – prasičiokas, kilęs iš valstiečių. Tačiau pagrindinė priežastis, išskyrusi dvi širdis, buvo Karolinos nepagydoma, vis labiau progresuojanti liga. Merginos tėvai ir brolis Otonas

Poemos „Anykščių šilėlis“ fragmentas iš faksimilinio leidinio – Lauryno Ivinskio kalendoriaus, išleisto 1860 m.

¹ Kontrimavičius, Tautvydas. Dangaus ženklas prieš 180 metų. Prieiga internete: <https://www.bernardinai.lt/2015-01-02-tautvydas-kontrimavicius-dangaus-zenklas-pries-180-metu/> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 15 d].
² Aleksandravičius, Egidijus. Giesmininko kelias. Vilnius: Versus Aureus leidykla, 2004, p. 62.

Antano Baranausko klėtelė, fotografuota 1985 m.

Anykščių L. ir S. Didžiųjų viešosios bibliotekos krašto dokumentų ir kraštovyros skyriaus nuotrauka

Klėtelės fasado nuotrauka su Antano Baranausko laiško tekstu

Birutės Venteraitienės nuotrauka

Praniauskas (1818–1878) pasiūlė A. Baranauskui rinktis kunigystę, kaip vienintelį realų kelią į mokslą. Kunigo O. Praniausko padedamas Antanas gavo atleidimą iš valstybinės tarnybos, už 10 sidabro rublių nusipirko Telšių bajorų mokyklos keturių klasių baigimo pažymėjimą ir įstojo į Varnių kunigų seminariją. Klausydamas „širdžiai mielos sesers“ Karolinos patarimo, A. Baranauskas kitų klierikų širdyse žadino lietuviybę. Varnių seminarijos studentai Klemensas Kairys, A. Baranauskas ir Pranciškus Viksva pasižadėjo „tarpusavyje kalbėti ir susirašinėti tik lietuviškai“.

Varniuose buvusiam raštininkui į rankas patenka įžymiausias indoeuropeistikos tyrinėtojo vokiečių kalbininko Augusto Šleicherio (1821–1868) pirmoji mokslinė lietuvių kalbos gramatika, kurioje autorius mūsų kalbą pavadina mirštančia. 1858 m. ir 1859 m. vasarą, atostogaudamas Anykščiuose, A. Baranauskas parašo poemą „Anykščių šilelis“ – himną Lietuvos gamtai ir įrodo, kad lietuvių kalba esanti gyva. Pirmą kartą anykštėno kūrinys buvo išspausdintas Lauryno Ivinskio „Kalendoriuje“ 1860 m. (be parašo) ir 1861 m. (Jurkšto Smalausio

slapyvardžiu). A. Baranauskas poemą „Anykščių šilelis“, paties poeto pasakojimu, ryžosi sukurti, išgirdęs Varnių seminarijos dėstytojo žodžius, kad Adomo Mickevičiaus kūrinys „Ponas Tadas“ parašytas turtinga, vaizdinga, poetiška lenkų kalba, o lietuvių kalba tetinkanti prastuoliams ir piemenims.

1857–1859 m. laikotarpiu A. Baranauskas parašė net tik poemą „Anykščių šilelis“, bet ir sukūrė „Dainų dainelę“, „Kelionę Peterburgan“, „Pasikalbėjimą Giesminyko su Lietuva“, „Dievo rykštę ir malonę“. Patriotiniuose, lyriniuose kūriniuose jaunas poetas atskleidė sunkią tautos padėtį carinės Rusijos imperijoje ir ragino lietuvius nepasiduoti priešpaudei.

1858 m. pradžioje kunigas O. Praniauskas su motina ir seserimi Karolina persikėlė į Uteną. Tų pačių metų spalio mėnesį, ką tik baigęs Varnių kunigų seminariją, A. Baranauskas važiavo į Peterburgo dvasinę akademiją, kurioje buvo rengiami aukštesnio rango teologai. Pakeliui poetas užsuko į Uteną padėkoti „geradariui kanaunykuui“, kad jam pavyko įgyti aukštąjį išsilavinimą, bet iš tiesų, jaunuolis labiau už viską norėjo pamatyti

Antano Baranausko klėtelės ekspozicija

Birutės Venteraitienės nuotrauka

Antano Baranausko klėtelės ekspozicijos fragmentas

Birutės Venteraitienės nuotrauka

Klėtelės viduje – vyskupo Antano Baranausko krėslas, lagaminas

Birutės Venteraitienės nuotrauka

Antano Baranausko memorialinio kambario fragmentas, fotografuota 1985 m.

Anykščių L. ir S. Didžiųjų viešosios bibliotekos Krašto dokumentų ir klastotyros skyriaus nuotrauka

K. Praniauskaitę, pasikalbėti ir parodyti ką tik parašytą poemą „Anykščių šilelis“ bei išgirsti jos vertinimą. Laukdamas pašto karietos, anykštėnas svečiavosi pas kunigą O. Praniauską keturias dienas. Tai buvo paskutinis ir labai liūdnas Antano pasimatymas su Karolina, nes merginos gyvybė jau geso.

STUDIJOS SANKT PETERBURGE IR VAKARŲ EUROPOJE

Studijuodamas Sankt Peterburgo dvasinėje akademijo-

je 1861 m. A. Baranauskas buvo įšventintas diakonu. 1862 m. pavasarį su pagyrimu baigusį studijas teologijos magistro laipsniu, Peterburgo dvasinės akademijos vadovybė pasiuntė anykštėną į Miuncheno, Insbruko, Romos, Liuveno universitetus gilinti teologinių žinių ir ruoštis profesūrai. Užsienyje A. Baranauską pasiekė žinios apie mylimo draugo, kunigo K. Kairio ištrėmimą į Uralą ir jo tragišką mirtį. Labai galimas daiktas, kad komandiruotė į Vakarų Europą išgelbėjo būsimąjį vyskupą nuo tremties į Sibirą. Grįžęs iš užsienio universi-

Aukšti dvasininkai monumentalios skulptūrinės kompozicijos – paminklo vyskupui A. Baranauskui atidengimo iškilmėse 1993 m. rugpjūčio 29 d. Iš A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus fondų

Jono Jurevičiaus nuotrauka

Antano Baranausko biustas prie klėtelės (autorius – skulptorius Arūnas Kynas)

Anykščių L. ir S. Didžiųjų viešosios bibliotekos Krašto dokumentų ir klastotyros skyriaus nuotrauka

tetų 1865 m. pradžioje, A. Baranauskas buvo paskirtas Sankt Peterburgo dvasinės akademijos kapelionu, bibliotekininku ir pastoralinės teologijos dėstytoju. Tačiau Peterburge A. Baranauskas ilgai neužsibuvo. Jaunasis dėstytojas nesutarė su Dvasinės akademijos rektoriumi – rusofilu, todėl pasiprašė tarnybos Kaune.

DVASININKO KARJERA

Lietuvoje A. Baranausko karjera susiklostė puikiai: 1866–1897 m. jis buvo Kauno Žemaičių kunigų seminarijos profesorius. 1884 m. kovo 24 d. popiežius Leonas XIII anykštėną paskyrė tituliniu Tespijos vyskupu ir Žemaičių vyskupijos sufraganu. 1884–1897 m. A. Baranauskas buvo Žemaičių vyskupijos ordinaro Mečislovo Leonardo Paliulionio padėjėjas (sufraganas). Tapęs aukštu dvasininku, jis uoliai lankė Žemaičių vyskupijos parapijas, griežtais pamokslais stiprino parapijiečių tikėjimą. Pasipuošęs vyskupo regalijomis, gražia karieta A. Baranauskas aplankė savo gimines Anykščiuose, suteikdamas jiems ir kaimynams daug pasididžiavimo bei džiaugsmo. Šią viešnagę žmonės po to minėjo dešimtmečius. 1897 m. A. Baranauskas buvo paskirtas Seinų vyskupu.

A. BARANAUSKO DOMĖJIMASIS LIETUVIŲ KALBA

Kildamas dvasinės karjeros laiptais, A. Baranauskas susidomėjo gimtosios kalbos tyrimais. Kauno Žemaičių kunigų seminarijoje A. Baranauskas klierikams dėstė ne tik moralinę teologiją, bažnytinį giedojimą, homiletiką, bet ir lietuvių kalbą. Dvasininkas tyrinėjo tarmes, sudarė pirmąją lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją (išleistas „Pastabos apie lietuvių kalbą ir žodyną“ rusų kalba 1898 m. Sankt Peterburge), padėdamas pagrindus lietuvių kalbos dialektologijai. Jis parengė gramatiką „Kalbamokslis lietuviškos kalbos“ (išleista nepilna 1896 m.), sukūrė kalbotyros terminų ir bendrinę rašto kalbą. A. Baranauskas išvertė į lietuvių kalbą A. Šleicherio „Lie-

tuvių kalbos gramatiką“. Besidomėdamas kalbotyra, dvasininkas palaikė ryšius su A. Šleicheriu, Hugo Vėberiu, Frydrichu Kuršaičiu, Boduenu de Kurtenė, Jonu Jablonskiu, Petru Kriaučiūnu ir kitais. A. Baranauskas meilę gimtajai kalbai išsakė laiške H. Vėberiu, rašytame 1876 m.: „Pirmieji tiesos spinduliai mano prote lietuviškai praspindo; pirmieji širdies jausmai lietuviškai mano krūtinę sukaitino, sudrebino. Mane motutė lietuviškai supdama lyliavo, auklėtoja lietuviškai pasakas sakydavo. Pirmosios dainos lietuviškai man širdį kliudė. Vaikščiodamas mokslinyčion, ką tik nuo mokytojų ar rusiškai ar lenkiškai girdėdavau arba patsai po knygas skaitydavau, vis tai savo tėveliams po tam lietuviškai apsakinėdavau. Lenkiškos kalbos neveikiai išmokau: 17 metų turėdamas, dar netikusiai lenkiškai kalbėdavau. Seminarijoje ir po tam akademijoje būdamas daugiau daiktų sau lietuviškai nekaip lenkiškai užsirašydavau. Gromatų gyvenime mano daugiau lietuviškai nekaip lenkiškai esmu parašęs“³.

VYSKUPAS A. BARANAUSKAS – MATEMATIKAS

1883–1887 m. vyskupas domėjosi algebra, o nuo 1891 m. dvasininkas gilinosi į geometrijos ir trigonometrijos paslaptis. Vyskupas A. Baranauskas mėgino tikslinti skaičiaus „pi“ reikšmę, o apie 1897 m., gilindamasis į begalybės sąvoką, „ją susiejo su filosofijos bei teologijos klausimais, priėjo prie apibendrinimų apie žmogaus proto silpnumą ir mokslo ribų siaurumą“⁴. Savo lėšomis

Vyskupo Antano Baranausko memorialinis ženklas prie Seinų Vyskupų rūmų, kuriuose gyveno A. Baranauskas

Antano Verbicko nuotrauka

Antano Baranausko memorialinio ženklų atidengimo iškilmės prie Seinų Vyskupų rūmų 2018 m. rugsėjo 1 d. Koncertuoja folkloro ansamblis „Valaukis“ iš Anykščių

Antano Verbicko nuotrauka

³ Vysk. A. Baranauskas. Prieiga internete:

https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=4303&Itemid=323 [žiūrėta 2022 m. lapkričio 10 d.].

⁴ Antanas Baranauskas – vyskupas, poetas, kalbininkas, matematikas, vertėjas. Prieiga internete: https://www.svencioniukrastas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=1285:antanas-baranauskas-vyskupas-poetas-kalbininkas-matematikas-vertejas [žiūrėta 2022 m. lapkričio 5 d.].

1897 m. Varšuvoje lenkų kalba A. Baranauskas išleido matematinę studiją „Apie transcendentinę progresiją ir žmogaus proto skalę bei jėgas“.

Matematinėms studijoms vyskupas skirdavo net 13 valandų per parą. A. Baranauskas sukūrė ir 1892 m. prelatui bei matematikui Adomui Jakštui-Dambrauskui pasiūlė vartoti geometrijos terminus *trikampis*, *lankas*, *erdvė*, *status kampas*, *smailas kampas* ir kt. Šiais mate-

matikos terminologijos darbai A. Baranauskas įėjo į Lietuvos matematikos mokslo istoriją ir laikomas moderniosios Lietuvių matematikos pradininku.

VYSKUPO GYVENIMO DIENOS SEINUOSE

1897 m. rugpjūčio 2 d. A. Baranauskas buvo paskirtas Seinų vyskupu, Seinų ir Augustavo (Lenkija) vyskupijos ordinaru. Atvykęs į Seinus, vyskupas čia pasiliko iki gyvenimo pabaigos. Iš Anykščių kilęs dvasininkas buvo pirmasis vyskupas šiame krašte, į tikinčiuosius prabilęs lietuviškai. A. Baranauskas uoliai vykdė vyskupo pareigas – vien tik per pirmuosius dvejus metus suteikė Sutvirtinimo sakramentą 150 tūkst. tikinčiųjų. Vyskupas mokė pastoracijos kunigus, rengė jiems rekolekcijas, skelbė Ganytojo laiškus.

Paskutinė aistra, apėmusi aukštą dvasininką 1901 m. rugsėjį, buvo sumanymas į lietuvių kalbą išversti Šventąjį Raštą. A. Baranauskas dirbo labai skubėdamas, vertimo darbui skyrė po 12–15 valandų kasdien, bet suspėjo išversti tik kiek daugiau nei pusę Biblijos teksto. Vyskupas Bibliją vertė ne iš originalo, nes nei hebrajų, nei graikų kalbų nemokėjo, bet iš lenkų ir lotynų kalbų. Vyskupo išverstas Senasis testamentas buvo pirmasis visas katalikiškas šio teksto vertimas į lietuvių kalbą. Biblijos vertimo rankraštį pas A. Baranauską gimines surado ir įrišo rašytojas, kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas. Seinų vyskupas buvo lenkų ir lietuvių katalikų vienybės prieš rusiškąją stačiatikybę šalinininkas. Dvasininko nuomone, lietuvių kalbos vartojimas religiniame gyvenime turėjo sustabdyti caro valdžios skiepijamą rusų kalbą ir stačiatikybę. Seinuose A. Baranauskas sutvarkė giedojimus, parašė apie 30 lietuviškų giesmių. Kai kurios jo sukurtos giesmės bažnyčiose skamba iki šių dienų. Vyskupo remiami lietuviai klierikai pusiau legaliai galėjo išvykti studijuoti į Vakarų Europos universitetus.

1 pav. A. Baranausko, jo sesers ir brolių krikšto įrašai, filtruoti iš Anykščių parapijos XIX a. krikšto metrikų žinyno. T. Kontrimavičiaus sudarytos krikšto metrikų įrašų kaupimo lentelės fragmentas

Jr. nr. knygos	Jr. nr. metų	Vaiko pavardė, vardas	Gimimo data	Krikšto data	Tėvo vardas, pavardė	Tėvo kilmė	Motinos vardas, pavardė	Motinos kilmė	Vietovė	Kunigas
430	304	Baranauskas Jonas Juozapas	1828 12 17	1828 12 19	Baranauskas Jonas	v.	Pavilonytė Teklė	v.	Anykščiai Kletas Venskavičius	
126	160	Baranauskas Mataušas Jokimas	1830 09 06	1830 09 09	Baranauskas Jonas	miest.	Pavilonytė Teklė	miest.	Anykščiai Vincentas Šišniauskas	
689	219	Baranauskaitė Rozalija	1832 09 09	1832 09 10	Baranauskas Jonas	v.	Pavilonytė Teklė	v.	Anykščiai Vincentas Šišniauskas	
1333	5	Baranauskas Antanas	1835 01 05	1835 01 07	Baranauskas Jonas	v.	Pavilonytė Teklė	v.	Anykščiai Motiejus Žepnickis	
798		Baranauskas Juozapas	1838 10 02	1838 10 04	Baranauskas Jonas	v.	Pavilonytė Teklė	v.	Anykščiai Dominykas Jablonskis	
1507		Baranauskas Anupras	1841 03 16	1841 03 17	Baranauskas Jonas	v.	Pavilonytė Teklė	v.	Anykščiai Pranciškus Volskis	
2178		Baranauskas Pranciškus	1843 10 08	1843 10 11	Baranauskas Jonas	v.	Pavilonytė Teklė	v.	Anykščiai Pranciškus Volskis	
613		Baronas (Baranauskas) Jurgis	1846 10 03	1846 10 05	Baronas (Baranauskas) Jonas	v.	Pavilonytė Teklė	v.	Anykščiai Albinas Domaševičius	

A. Baranauskas mirė prie rašomojo stalo 1902 m. lapkričio 26 dieną. Palaidotas, kaip ir dera, Seinų katedros Švč. Mergelės Marijos koplyčios kriptoje, kuri paženklinta paminklinėmis lentomis su įrašais lenkų ir lietuvių kalba. 1999 m. prie Seinų katedros pastatytas A. Baranausko paminklas (autorius – skulptorius Gediminas Jokūbonis).

BARANAUSKŲ GIMINĖS GENEALOGIJA

1905 m. vasarą, domėdamasis didžiojo anykštėno A. Baranausko biografija, Anykščiuose apsilankė klierikas Juozas Vailokaitis, kuris neseniai buvo baigęs studijas Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje. Susitikęs su A. Baranausko giminėmis, jaunas dvasininkas savo užrašų knygelėje pasižymėjo prieš trejus metus mirusio Seinų vyskupo gyvenimo faktus. XX a. antroje pusėje A. Baranausko giminaitis, poeto brolio Jono proanūkis, literatūros tyrinėtojas, pedagogas Rapolas Šaltenis rinko Baranauskų giminės genealogines žinias savo būsimoms knygoms.

A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje, kuris Anykščiuose saugo ir populiarina A. Baranausko kultūrinį paveldą, ilgus metus šios asmenybės kilmę gaubė nežinia. „Iš anksčiau užfiksuotų amžininkų atsiminimų buvo aišku, jog A. Baranausko tėvų šeima buvo sėkli – visas jų gyvenimas praėjo tik Anykščių parapijoje. Tad ir įrašai metrikų knygose, vedantys nuo gimimo iki mirties, visų vaikų krikštai – tik keliose vienos parapijos metrikų knygose. Surasti bei perskaityti abiejų A. Baranausko tėvų krikšto, jų santuokos, aštuonių jų vaikų krikšto bei trijų vaikų ankstyvos mirties metrikų įrašus, XIX a. pirmoje pusėje darytus lotynų, lenkų ir rusų kalbomis, saugomus Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato parapijos archyve, nebuvo sunku,⁵ – teigia muziejininkas Tautvydas Kontrimavičius.

Baranauskų giminės genealoginiai klausimai pakatino muziejininkus 2011 m. peržiūrėti Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios archyve saugomas XIX a. vidurio krikšto, santuokų ir mirčių metrikų įrašų knygas.

A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje A. Baranausko ir jo aplinkos genealoginė informacija kaupiama, naudojant specialią tokių žinių sisteminimo programą „Agelong Tre“, o visų genealoginių įrašų žinynas formuojamas MS Excel formatu.

Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugijos kancleris P. Vaniuchinas (kairėje), Anykščių rajono meras S. Obelevičius (viduryje) ir Draugijos pirmininkas R. Bimba. 2020 m.

Tautvilio Užos nuotrauka

Baranauskų giminės genealogija domisi ne vien tik muziejininkai. Vyskupo A. Baranausko kilmės schemą yra sudaręs Anykščių krašto genealogijos entuziastas, vilnietis Alvydas Žarskus. Jis A. Baranausko protėvius ištyrinėjo viena karta daugiau negu muziejininkas T. Kontrimavičius.

VYSKUPO A. BARANAUSKO HERBAS

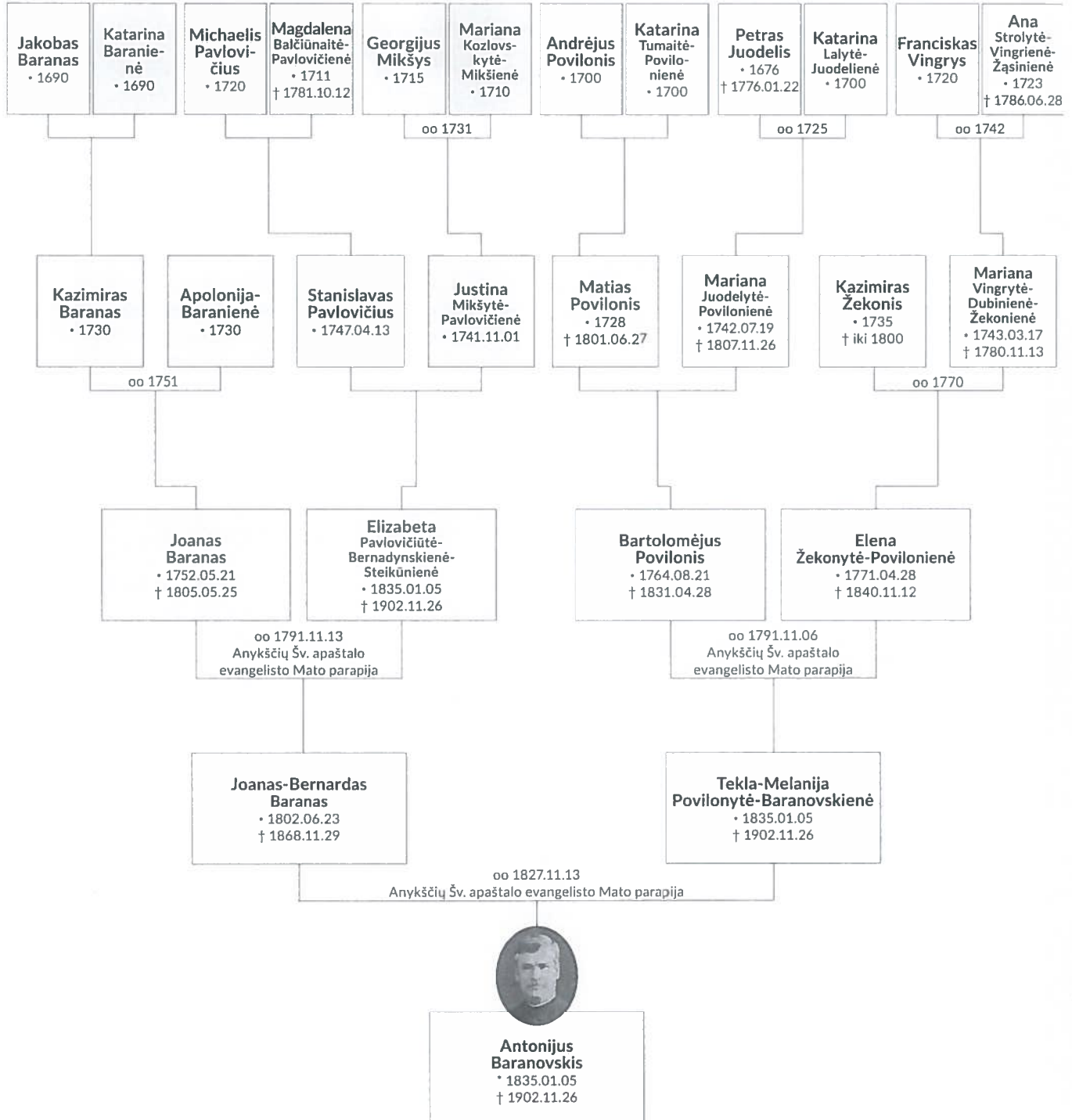
2020 m. liepos 25 d. į Anykščius atkeliavo unikali dovana – vyskupo A. Baranausko herbas. Anykščių L. ir S. Didžiulių viešojoje bibliotekoje vykusiame kraštotyrininkų sambūryje „Draugaukime – bendraukime – bendradarbiaukime“ dalyvavę Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugijos (toliau – Draugija) pirmininkas ir kraštotyrininkas Remigijus Bimba bei jo kolega Draugijos kancleris, Dokumentų priėmimo patikros ir heraldikos komisijos pirmininkas Paulius Vaniuchinas Anykščiams atvežė atkurtą Seinų, arba Augustavo vyskupo A. Baranausko (1835–1902) herbą ir jį įteikė

Anykščių rajono merui Sigučiui Obelevičiui. P. Vaniuchinas trumpai papasakojo herbo atkūrimo istoriją, primindamas, kad, pirminiais, nepatvirtintais duomenimis, A. Baranauskas buvo pasirinkęs bajorų Baranovskių giminės herbą, nors pats buvo kilęs iš nekilmingos giminės. Pagal išlikusių vyskupo spaudų ir antspaudo ikonografiją A. Baranausko herbas (autoriai Žydrūnas Strumila ir P. Vaniuchinas, konsultantas Edmundas Antanas Rimša) vaizduoja apverstą sidabrinę pasagą su riterišku kryžiumi jos viduje. Virš skydo pavaizduota auksinė trijų lapų karūna su dviem baltais perlais. Virš karūnos – į kairę pasisukęs vanagas, pakeltoje dešinėje

⁵ Kontrimavičius, Tautvydas. Vienas Antanas Baranauskas ir anykštėnų lizdo tyrimai: kaip rankraščiai virsta megabaitais. – Genealogija ir heraldika, 2021, nr. 1, p. 27–31.

VYSKUPO ANTANO BARANAUSKO (1835–1902) KILMĖS GENEALOGINĖ SCHEMA

Sudarė genealogas Alvydas Žarskus, 2022 m.

Antano Baranausko biustas Anykščių Šv. Mato
baznyčioje (autorius – skulptorius Henrikas Rudzinskas)

Brutės Venteraitienės nuotrauka

Paminklas Antanui Baranauskui Sedos (Mazeikių r.)
miestelio skvere (autorius – skulptorius Osvaldas
Neniškis, 2003 m.)

Tautvydo Kontrimavičiaus nuotrauka

kojoje laikantis tokią pat pasagą, kaip ir skyde. Jam iš dešinės pavaizduotas sidabrinis pastoralas, kurio spiralinė auksinė, iš kairės vaizduojama mitra su auksiniu riterišku kryžiumi. Virš jų pavaizduota vyskupo skrybėlė su virvelėmis ir kutais. Po skydu ant auksinės grandinės kabo auksinis kryžius.

XIX a. pabaigoje didžiulis susidomėjimas lietuvių kalba iškėlė A. Baranauską į tarptautines aukštumas ir įvertino anykštėną kaip didį lietuvių kalbos mokovą.

Kalbininkės, humanitarinių mokslų daktarės Danguolės Mikulėnienės nuomone, vyskupas A. Baranauskas buvo „asmenybė, davusi Lietuvai daug daugiau, nei vienas žmogus gali duoti ir atiduoti...“⁶.

Praėjus keletui dešimtmečių, tikėtina, kad tyrinėtojų dėka sužinosime neatskleistų faktų apie įžymiojo anykštėno gyvenimą bei jo talentus, ir vyskupo A. Baranausko žvaigždė suspindės dar ryškesnėmis spalvomis. ■

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Aleksandravičius, Egidijus. Giesmininko kelias: monografija. Vilnius: Versus Aureus leidykla, 2004.
2. Antanas Baranauskas: anykštėnų biografijų žodynas. Prieiga internete: <https://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=676> [žiūrėta 2022 m. lapkričio 3 d.].
3. Antanas Baranauskas – vyskupas, poetas, kalbininkas, matematikas, vertėjas. Parengė Bronius Lazaraitis. Prieiga internete: https://www.svencioniukrastas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=1285:antanas-baranauskas--vyskupas-poetas-kalbininkas-matematikas-vertjas [žiūrėta 2022 m. lapkričio 5 d.].
4. Gedutienė, Audronė. Antano Baranausko matematikos knyga. Prieiga internete: <https://maironiomuziejus.lt/post-t-exhibit/antano-baranausko-matematikos-knyga/> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 7 d.].
5. Kontrimavičius, Tautvydas. Dangaus ženklas prieš 180 metų. Prieiga internete: <https://www.bernardinai.lt/2015-01-02-tautvydas-kontrimavicius-dangaus-zenklas-pries-180-metu/> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 15 d.].
6. Kontrimavičius, Tautvydas. Vienas Antanas Baranauskas ir anykštėnų lizdo tyrimai: kaip rankraščiai virsta megabaitais – Genealogija ir heraldika, 2021, nr. 1, p. 27–31.
7. Lietuvių poetas ir kalbininkas Antanas Baranauskas. Prieiga internete: <https://lietuviukalbairliteratura.lt/lietuviu-poetas-ir-kalbininkas-antanas-baranauskas/> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 17 d.].
8. Mikšytė, Regina. Antanas Baranauskas: monografija. Vilnius: Vaga, 1993.
9. Mikulėnienė, Danguolė. Antanas Baranauskas (1835–1902): atskirties ir pripažinimo istorijos pėdsakais. – Aušra, 2022, nr. 21, p. 7–9.
10. Rudokas, Jonas. Du Antano Baranausko gyvenimai. Prieiga internete: <http://www.veidas.lt/du-antano-baranausko-gyvenimai> [žiūrėta 2022 m. spalio 27 d.].
11. Vysk. A. Baranauskas. Prieiga internete: https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=4303&Itemid=323 [žiūrėta 2022 m. lapkričio 10 d.].

⁶ Mikulėnienė, Danguolė. Antanas Baranauskas (1835–1902): atskirties ir pripažinimo istorijos pėdsakais. – Aušra, 2022, nr. 21, p. 7–9.